

УДК 811.621.258'373.21

МАЛАГАСІЙСЬКІ ТОПОНІМИ ІНДОНЕЗІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Михайло Іжик

*Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України,
вул. Грушевського 4, Київ, Україна, 01001,
тел. (044) 278-76-52, e-mail: izhak18@hotmail.com*

Стаття продовжує дослідження мовно-культурних аналогій між Мадагаскаром та островами Малайського архіпелагу. Аналіз назв населених пунктів доводить гіпотезу заселення острова зі сторони Індонезії, відкриваючи перспективне поле для подальших досліджень.

Ключові слова: малагасійська мова, індонезійська мова, мова ма'аньян, топонімія Мадагаскару, мовні аналогії.

На перший погляд, географічна близькість Мадагаскару до Африки повинна мати відповідне відображення й у лінгвістиці. Проте, “географічна логіка” в цьому випадку нас підведе, напевно, більшою мірою, ніж будь-де на земній кулі: мова острова – *малагасійська* – не пов'язана зі сусідніми африканськими. Вона належить до аустронезійської мовної родини, до якої також входять мови Індонезії, Малайзії, Філіппін, Тайваню й Океанії.

Як відомо, від Африки Мадагаскар відділений Мозамбікською протокою (близько 400 км), однак переплисти ті декілька сотень кілометрів далеко не так просто, як може здатися на перший погляд: море в цьому місці бурхливе, швидкі течії у протоці є серйозною небезпекою навіть для досвідчених мореплавців. А на користь теорії заселення Мадагаскару з боку Малайського архіпелагу свідчать, зокрема, і вітровий режим над Індійським океаном, і південна пасатна течія завдовжки 3300, завширшки 280 миль і з середньою швидкістю 1,5 вузли. Ці обставини здавна створювали сприятливі умови для подорожей індонезійських мореплавців у західному напрямку. Топонімія Мадагаскару не менш переконливо, аніж власне мова свідчить про заселення острова вихідцями з Малайського архіпелагу.

Ознайомлюючись з картою Мадагаскару, можна помітити велику кількість назв, у яких чітко простежується індонезійський вплив. Передусім це стосується східного узбережжя і центральної частини острова (див. рис. 1). На заході Мадагаскару топоніми індонезійського походження трапляються рідше. Ймовірно, що у тамтешній топонімії може зберігатися лексичний слід, наприклад, мови *суахілі*, якою розмовляють географічні сусіди малагасійців – жителі Мозамбіку, Танзанії, Коморських островів.

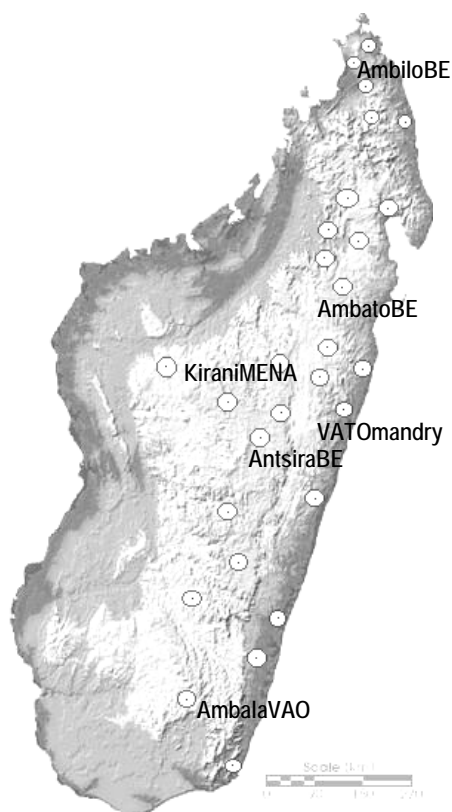

Рис. 1. Топоніми індонезійського походження острова Мадагаскар (виділено назви найбільших населених пунктів)

Виявлений нами значний масив назв населених пунктів, які складаються з малайсько-полінезійських морфем, вказує на заселення Мадагаскару саме з боку Індонезії. Водночас з аналізу цих складників видно, що вони зберігають не власне малайський, а якийсь інший, споріднений з малайським, мовний матеріал. У проведеному лексико-статистичному дослідженні 100-слівних списків за методикою М. Сводеша з'ясовано, що малайська (індонезійська) хоч і є “найпотужнішою” з погляду кількості носіїв на Малайському архіпелазі, проте на формування малагасійської вплинула не у першу чергу (“лише” 25 % збігів при зіставленні словників за методом Сводеша) [3, с. 21–23].

Окремим завданням стали пошуки мови-прототипу морфем топонімів Мадагаскару, що було непросто з огляду на мовне розмаїття Малайського архіпелазу (станом на 2009 рік лише в Індонезії офіційно налічувалося 742 мови). Наявні в Інтернеті публікації з теми, зокрема, праці О. Даля [11] і К. Аделара [9] містять цінні висновки про поліетнічність давньої малайсько-полінезійської міграції і, зокрема, про важливість у її потоках носіїв мови *ма'аньян* – племені *даяків* з південно-східної частини острова Калімантан.

Звідси стала очевидною необхідність перевірити кількість лексичних збігів малагасійської мови зі словником мови *ма'аньян* за списком М. Сводеша. Після зіставлення з'ясувалося, що саме ця мова відіграла провідну роль у формуванні нової мови груп прибульців зі сходу та місцевого етнічного субстрату Мадагаскару: у 100-слівному списку нами виявлено 54 % малагасійсько-ма'аньянських лексичних збігів [3, с. 21].

Дальшим етапом дослідження став розгляд лексичного складу топонімів Мадагаскару. При цьому виявилось, що більшість топонімів утворені на основі слів саме з мови *ма'аньян* (**ranu**, **ma'in-tem**, **watu**), хоча трапляються і *малайські* слова (**besar**, **putih**) [3, с. 28].

Мовні дарунки, які відважні предки-мореплавці залишили сучасним малагасійцям, можна класифікувати так.

Найчисленнішу групу становлять топоніми від назв *природних об'єктів*, зокрема, *малаг. rano* 'вода' – порівняймо rano з мови даяків ма'аньян (табл. 1).

Таблиця 1

Малагасійські топоніми від ма'аньянського кореня **rano**'

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
rano ' (ма'ан.) 'вода'	rano 'вода'	на початку	Rano handatsa, Rano piso, Rano be, Rano mafana, Rano mena, Rano lalina, Rano mena avaratra
		у середині	Andrano fotsy, Andrano mena, Andrano vaka
		у кінці	Anaovandrano , Anivorano , Morarano , Tambohorano , Mariarano , Ankadirano , Anahidrano , Amapandra-no , Ambakirano , Soarano , Fararano , Maintirano , Lampirano , Tsararano , Loharano , Ambinanindrano , Anosibetrimoloharano , Marerano , Vangaindrano

Чимало топонімів у своїй основі мають слово 'камінь', (*малаг. vato*). Причому, зустрічаються як малайський (**batu**), так і ма'аньянський (**watu**) прототипи (табл. 2).

Таблиця 2

Малагасійські топоніми від індонезійського кореня **batu** та ма'аньянського кореня **watu**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
batu (індон.) 'камінь'	vato 'камінь'	у середині	Ambatoborodamba , Ambatofotsy , Ambatolahitelo , Andovobatofotsy , Ambatomanga , Ambatonapoaka , Ambatobe , Ambatonakanga , Ambatoloaka , Ambatolampy , Ambatolahitelo , Ambatomainty
		у кінці	Tsangambato , Fotobato , Maintimbato , Alakambato , Manambato , Tetezambato , Ankaraobato , Antsirabato
watu (ма'ан.) 'камінь'		на початку	Vato handrina, Vato mandry.
		у кінці	Evato , Mafivato , Marovato , Andanivato , Ambodivato , Ivato

Слово **bolo**, вживане для позначення кількох споріднених понять (волосся, хутро, пір'я) частіше трапляється у варіанті ма'аньян (**wulu**) (табл. 3).

Окремий тип становлять топоніми від назв частин тіла – *рука, голова, рот, око* тощо. Цікаво, що хоча у малагасійській мові більшість слів для позначення частин тіла запозичені з індонезійської, проте у топонімії Мадагаскару трапляються якраз ті нечисленні запозичення, які прийшли з мови ма'аньян. Індонезійські слова в цій групі представлені вкрай скромно (табл. 4).

Таблиця 3

Малагасійські топоніми від індонезійського кореня **bulu** та ма'аньянського кореня **wulu**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
bulu (індон.)	bolo 'волосся, хутро, пір'я'	у кінці	Manambolo
wulu (ма'ан.)		на початку	Volovao, Volova-ndana, Volohosy
		у кінці	Antsenavolo, Mana-ravolo, Fotivolo, Ambodimangavolo

Таблиця 4

Малагасійські топоніми від індонезійських коренів **tangan** і **mata** та ма'аньянських коренів **tajan, ulu', aru wawa, ta'ulaŋ**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
tangan (індон.)/ tajan (ма'ан.)	tànana 'рука'	на початку	Tananava
		у кінці	Maevatanana, Manatanana, Betanantanana
ulu' (ма'ан.)	loha 'голова'	на початку	Loharano
aru wawa (ма'ан.)	vava 'рот'		Vavalovo
mata (індон.)	maso 'око'	у кінці	Besamata, Ampamata
ta'ulaŋ (ма'ан.)	taolana 'кістка'		Marotaolana 2

Окрему групу становлять назви населених пунктів, утворені від основ зі значенням кольору – **Ranomena** ('Червона Вода'), **Apbatofotsy** ('Білий Камінь'), **Andranofotsy** ('Біла Вода') та ін. При цьому виявилось, що усі топоніми, де є морфема 'білий' – індонезійського походження.

У більшості з них фонетична адаптація **putih** (індон.) ~ **fotsy** (малаг.) вже відбулася, і морфема відповідає

сучасній малагасійській мові.

Але досить поширені й назви з давнішою ближчою до індонезійської морфемою, яка зазнала мінімальних змін **Ampasimpotsy** (табл. 5) [3, с. 30–31] (таку назву мають 17 селищ).

Таблиця 5

Малагасійські топоніми від назв кольорів –
індонезійських коренів **putih, merah**
та ма'аньянського кореня **ma'intem**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
putih (індон.)	fotsy 'білий'	у кінці	Amborompotsy Kalafotsy, Andranofotsy , Belefotsy, Efoetsy , Andovobato- batofotsy , Anbatofotsy , Antanifotsy , Ampasimpotsy , Zazafotsy
ma'intem (ма'ан.)	mainty 'чорний'	на початку	Maintirano , Maintinandry , Maintimbato
merah (індон.)	mena 'червоний'	у кінці	Ranomena , Andranomena , Ranomena avaratra

Істотно, що лексичні морфеми в ролі основ топонімів майже не відрізняються від словникових форм у тому, що стосується закономірних звукових міжмовних відповідностей. Зокрема, відповідність початкових *індон. p-* ~ *малаг. f-* становить одну зі сторін ширшої системи відповідностей, описаної нами для лексики цих двох мов: *індон. putih, renuh, pasir, api* ~ *малаг. fotsy, feno, fasika, afo* ('білий, повний, пісок, вогонь') [3, с. 26].

В окрему групу можна виділити назви "нових" (**vao**) населених пунктів. Наприклад: *Volovao* – 'Нове пір'я / хутро / волосся' (табл. 6).

Таблиця 6

Малагасійські топоніми від індонезійського кореня **baru** та ма'аньянського кореня **ba'u**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
baru (індон.)	vao 'новий'	у кінці	Lambaro
ba'u (ма'ан.)		у кінці	Ambalavao , Antanambao , Vinanivao , Tanambao , Antaribao , Antanambao , Volovao .

На перший погляд, назви міст, що закінчуються на **-be** є “суто африканськими”. Проте ймовірно, що цей топонімічний формант походить від *малаг.* **be** ‘великий’, індонезійським відповідником якого є **besar** (табл. 7).

Таблиця 7

Малагасійські топоніми
 від індонезійського кореня **be**

Вихідний корінь	Малагасійський відповідник	Позиція кореня у топонімі	Топоніми Мадагаскару
besar (<i>індон.</i>)	be ‘великий’	<i>у кінці</i>	Ambilobe, Mandabe, Antsirabe, Ambovo-mbe, Tsiombe, Antsa-habe, Rantabe, Amba-labe, Antanambe, Anko-sibe, Sakoabe, Tondabe, Vohibe, Ambalabe, Amborobe, Antondabe, Mahabe, Ampatrambe

Отже, понад сто назв населених пунктів Мадагаскару унаочнюють провідну роль предків сучасних індонезійців та малазійців у формуванні малагасійського суспільства. Окрім того, з попередніх спостережень можна зробити висновок, що на східному узбережжі та у центральній частині острова сітка топонімів від малайсько-полінезійських основ загалом щільніша, ніж з боку Африканського континенту, – а це відповідає загальному вектору давньої міграції.

*Стаття: надійшла до редакції 15.01.2013
 доопрацьована 22.05.2013
 прийнята до друку 19.06.2012*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Зубов А.* Человек заселяет свою планету / А. Зубов. – М., 1963.
2. *Іжик М.* Індонезійсько-український словник / М. Іжик. – К., 2013.
3. *Іжик М.* Мадагаскар та Індонезія: мовна стежка між родичами / М. Іжик. – К., 2010.
4. *Козлов С. Я.* Малайський мир у берегов Африки, 2008 / С. Я. Козлов. – Режим доступу : http://www.ng.ru/science/2008-07-09/14_madagaskar.html
5. *Лингвистический энциклопедический словарь* / ред. Ярцева В. Н. – М., 1990.
6. *Погадаев В. А.* Индонезийско-русский и русско-индонезийский словарь / В. А. Погадаев – М., 2008.
7. *Поспелов Е. М.* Географические названия мира : топонимический словарь / Е. М. Поспелов. – М., 1998.
8. *Тищенко К. М.* Основи мовознавства / К. М. Тищенко. – К., 2007.

9. *Adelaar K. A.* The Indonesian migrations to Madagascar: Making sense of the multidisciplinary evidence / K. A. Adelaar. – Melbourne, 2006.
10. *Blench R.* Musical instruments as markers of Austronesian prehistory / R. Blench. – Cambridge, 2007.
11. *Dahl O. Ch.* Malgache et Maanyan. Une comparaison linguistique / O. Ch. Dahl // Avhandlinger utgitt av Instituttet 3. – Oslo : Egede Instituttet, 1951.
12. *Hudson A.* The Austronesian Basic Vocabulary Database / A. Hudson, R. Blust. – Режим доступу : <http://130.216.189.34/austronesian/language.php?id=215>, (2003–2008).
13. *Michaud D.* Dictionnaire en ligne Malgache-Français / D. Michaud. – Режим доступу : <http://www.freelang.com/enligne/malgache.php>
14. *Serva M.* Automated languages phylogeny from Levenshtein distance / M. Serva. – Università dell'Aquila, I-67010 L'Aquila, Italy, 2009.

MALAGASY TOPONYMS OF INDONESIAN ORIGIN

Mykhailo Izhyk

*A. Krymskyi Institute of Oriental Studies,
4, Hrushevskoho Str., Kyiv, Ukraine, 01001,
tel.: (044) 278-76-52, izhak18@hotmail.com*

The article continues the investigation of Malagasy-Austronesian linguistic and cultural correspondences. The analysis of place names proves the hypothesis that Madagascar was settled by Indonesians and creates a prospective field for further investigations.

Key words: Malagasy language, Indonesian language, Ma'anyan language, toponym of Madagascar, linguistic correspondences.

МАЛАГАСИЙСКИЕ ТОПОНИМЫ ИНДОНЕЗИЙСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

Михаил Ижик

*Институт востоковедения имени А. Крымского НАН Украины,
ул. Грушевского, 4, Киев, Украина, 01001,
тел.: (044) 278-76-52, e-mail: izhak18@hotmail.com*

Статья продолжает исследование языковых и культурных аналогий между Мадагаскаром и островами Малайского архипелага. Анализ названий населенных пунктов доказывает гипотезу о заселении острова Мадагаскар со стороны Индонезии, открывая перспективное поле для дальнейших исследований.

Ключевые слова: малагасийский язык, индонезийский язык, язык ма'аньян, топонимия Мадагаскара, языковые аналогии.